

IV

Vida oficial da RAG

A ACADEMIA NA ACTUALIDADE

CRÓNICA DA ACADEMIA

NECROLÓXICAS

A ACADEMIA NA ACTUALIDADE

Directiva da Real Academia Galega

Desde o 20 de decembro de 2001, a Executiva da RAG está constituída polos seguintes membros:

- Presidente: D. Xosé Ramón Barreiro Fernández.
- Secretario: D. Manuel González González.
- Vicesecretario: D. Salvador García-Bodaño Zunzunegui.
- Arquivoiro-Bibliotecario: D. Antonio Gil Merino.
- Tesoureiro: D. Andrés Fernández-Albalat e Lois.

Relación dos actuais académicos numerarios

1. D. Domingo García-Sabell Rivas. Ingreso: 20 de xuño de 1959. (Faleceu o 5 de agosto de 2003).
2. D. Francisco Fernández del Riego. Ingreso: 26 de novembro de 1960.
3. D. Antonio Meijide Pardo. Ingreso: 25 de maio de 1963.
4. D. Antonio Gil Merino. Ingreso: 13 de decembro de 1975.
5. D. Xulio Francisco Ogando Vázquez. Ingreso: 18 de abril de 1980.
6. D. Miguel Anxo Araúxo Iglesias. Ingreso: 27 de maio de 1980.
7. D. Andrés Torres Queiruga. Ingreso: 20 de xuño de 1980.
8. D. Constantino García González. Ingreso: 12 de marzo de 1982.
9. D. Francisco Xabier Río Barxa. Ingreso: 25 de xuño de 1983.
10. D^a. Olga Gallego Domínguez. Ingreso: 15 de novembro de 1986.
11. D. Manuel González González. Ingreso: 7 de febreiro de 1992.
12. D. Salvador García-Bodaño Zunzunegui. Ingreso: 25 de novembro de 1992.
13. D. Xesús Alonso Montero. Ingreso: 30 de outubro de 1993.
14. D. Xesús Ferro Ruibal. Ingreso: 4 de maio de 1996.
15. D^a. Luz Pozo Garza. Ingreso: 29 de novembro de 1996.
16. D. Xosé Ramón Barreiro Fernández. Ingreso: 14 de febreiro de 1997.
17. D. Xosé Luís Franco Grande. Ingreso: 3 de xullo de 1998.

18. D. Antón Santamarina Fernández. Ingreso: 24 de outubro de 1998.
19. D. Xaime Illa Couto. Ingreso: 29 de xaneiro de 1999.
20. D. Ramón Lorenzo Vázquez. Ingreso: 7 de maio de 1999.
21. D. Andrés Fernández-Albalat Lois. Ingreso: 28 de maio de 1999.
22. D. Francisco Fernández Rei. Ingreso: 25 de setembro de 1999.
23. D. Xosé Luís Méndez Ferrín. Ingreso: 30 de setembro de 2000.
24. D^a. Xohana Torres Fernández. Ingreso: 27 de outubro de 2001.
25. D. Xosé Neira Vilas. Ingreso: 17 de novembro de 2001.
26. D. Francisco Díaz-Fierros Viqueira. Ingreso: 28 de setembro de 2002.
27. D. Camilo González Suárez-Llanos. Ingreso: 14 de decembro de 2002.

CRÓNICA DA ACADEMIA (ANO 2002)

XUNTAS CELEBRADAS

O Pleno da Real Academia Galega reuniuse en Xunta ordinaria e extraordinaria nas seguintes datas:

- Xunta ordinaria: 9 de febreiro.
- Xunta ordinaria: 20 de abril.
- Xunta extraordinaria e pública: 17 de maio (Día das Letras Galegas).
- Xunta ordinaria: 22 de xuño.
- Xunta extraordinaria: 28 de setembro.
- Xunta extraordinaria e pública: 28 de setembro (Ingreso do Excmo. Sr. D. Francisco Díaz-Fierros Viqueira).
- Xunta ordinaria: 14 de decembro.
- Xunta extraordinaria e pública: 14 de decembro (Ingreso do Excmo. Sr. D. Camilo González Suárez-Llanos).

A Comisión Executiva da Real Academia Galega, reuniuse nas seguintes datas:

- Xunta de goberno: 5 de febreiro.
- Xunta de goberno: 8 de febreiro.
- Xunta de goberno: 27 de febreiro.
- Xunta de goberno: 3 de abril.
- Xunta de goberno: 4 de xuño.
- Xunta de goberno: 9 de setembro.
- Xunta de goberno: 27 de setembro.
- Xunta de goberno: 5 de novembro.
- Xunta de goberno: 29 de novembro.
- Xunta de goberno: 12 de decembro.

INGRESO DE ACADÉMICOS

Numerarios

- Excmo. Sr. D. Francisco Díaz-Fierros Viqueira.
En substitución de D. Xesús Carro García.
Data de ingreso: 28 de setembro de 2002.
Título do discurso: *Un ensaio sobre a historia ecolóxica de Galicia: o aproveitamento do solo.*
Resposta do Excmo. Sr. D. Xosé Ramón Barreiro Fernández, Presidente da Real Academia Galega.
- Excmo. Sr. D. Camilo González Suárez-Llanos.
En substitución de D. Manuel Gómez Román.
Data de ingreso: 14 de decembro de 2002.
Título do discurso: *Sobre a literatura galega: un achegamento subxectivo.*
Resposta de Xosé Luís Franco Grande.

Electos

- D. Manuel María Fernández Teixeiro foi elixido académico numerario o 22 de xuño de 2002.
En substitución de D. Marino Dónega Rozas.

- D. Víctor Fernández Freixanes foi elixido académico numerario o 28 de setembro de 2002.
En substitución de D. Carlos Casares Mouriño.

Correspondentes

- Ilmo. Sr. D. Xulio Ríos.
Ingreso: 22 de xuño de 2002.
- Ilmo. Sr. D. Fernando Pérez-Barreiro Nolla.
Ingreso: 22 de xuño de 2002.
- Ilmo. Sr. D. Ramón Lugrís.
Ingreso: 22 de xuño de 2002.
- Ilmo. Sr. D. Xosé M. Lema Suárez.
Ingreso: 22 de xuño de 2002.
- Ilmo. Sr. D. Xosé Luís Regueira Fernández.
Ingreso: 22 de xuño de 2002.
- Ilma. Sra. D^a. Teresa Barro.
Ingreso: 22 de xuño de 2002.
- Ilmo. Sr. D. Luís Daviña Facal.
Ingreso: 28 de setembro de 2002.
- Ilmo. Sr. D. Roberto Vidal Bolaño.
Ingreso: 28 de setembro de 2002.
- Ilmo. Sr. D. Xoán Babarro González.
Ingreso: 14 de decembro de 2002.

Por primeira vez na Real Academia Galega nomeouse o Sr. Vidal Bolaño académico correspondente a título póstumo. Faleceu o 11 de setembro de 2002, uns días antes de ser nomeado membro correspondente.

DÍA DAS LETRAS GALEGAS 2002

Foi dedicado á personalidade do grande humanista Frei Martín Sarmiento. Este ano, xa que a figura homenaxeada estaba vinculada ás localidades de Pontevedra e Vilafranca do Bierzo, o Plenario da Real Academia Galega decidiu que o Día das Letras Galegas transcorrese, de forma excepcional, con dúas sesións académicas, en dúas xornadas distintas: o 17 de maio en Pontevedra e o 18 de maio en Vilafranca do Bierzo.

A sesión académica extraordinaria e pública celebrouse o 17 de maio no Teatro Principal de Pontevedra coas intervencións dos académicos:

- D. Francisco Díaz-Fierros Viqueira
- D. Xesús Ferro Ruibal
- D. Xesús Alonso Montero

O 18 de maio celebrouse no Teatro vilafranquino coas intervencións dos académicos:

- D. Francisco Díaz-Fierros Viqueira
- D. Francisco Fernández Rei
- D. Xosé Luís Méndez Ferrín

SECCIÓNS

Sección de Lingua: componse dos seguintes seminarios:

- **Seminario de Lexicografía** creado en 1983.

Director: D. Manuel González González.

Financiamento: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia.

Traballouse fundamentalmente na redacción da nova edición do *Diccionario da Real Academia Galega*, para o que se redactaron *ex novo* ó redor de 8.500 artigos, tanto de palabras patrimoniais (que esixen un fatigoso labor de investigación histórica textual e de fontes, para evitar un alto número de incorreccións de uso que circulan en obras lexicográficas do mercado) coma de tecnicismos. Revisáronse así mesmo un gran número de entradas xa redactadas, xa que a incorporación de novas entradas esixe unha actualización, consistente fundamentalmente na introducción de novos sinónimos, antónimos, etc. relacionados con cada unha das acepcións das novas entradas definidas, e na introducción de novas acepcións para manter un equilibrio entre extensión e profundidade da obra.

Tamén se proseguiron os traballos do *Diccionario castelán-galego*, que está previsto finalizar durante o ano 2003.

- **Seminario de Sociolingüística** creado en 1990.

Director: D. Manuel González González.

Financiamento: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia.

Continuáronse os traballos do proxecto *As actitudes cara ó galego na mocidade*, utilizando métodos de tipo cualitativo, particularmente a entrevista en profundidade, os grupos de discusión e a técnica de *matched-guise* ou técnica de máscaras. O equipo responsable deste proxecto, integrado por Manuel González González (director), M. Rodríguez Neira (coord.), Xosé Pérez Vilariño (coord. da área de socioloxía), A. Dosil Maceira (coord. da área de psicoloxía), e polos investigadores H. Casares Berg, A. Fernández Salgado e I. Suárez Fernández, presentou no *II Simposio Internacional sobre o bilingüismo / Second International Symposium on Bilingualism*, que tivo lugar na Universidade de Vigo, entre os días 23 e 26 de outubro de 2002 tres comunicacións que levan por título:

- “Medición indirecta das actitudes lingüísticas dos mozos galegos coa técnica *matched-guise*”
- “Aproximación cualitativa ás actitudes lingüísticas dos mozos galegos: resultados dunha investigación baseada en grupos de discusión”
- Actitudes lingüísticas de mozos e mozas galegos: unha exploración con entrevistas en profundidade”

Neste mesmo ano apareceron tamén as seguintes publicacións de traballos realizados no Seminario de sociolingüística:

1. González González, M.; Dosil Maceira, A.; Pérez Vilariño, J.; Rodríguez Neira, M.; Casares Berg, H.; Fernández Salgado, A.; Loredó Gutiérrez, X.; Pereiro Rozas, A.; Real Deus, E.; Suárez Fernández : “The draft of measures to improve attitudes towards the Galician language and the extension of its use”, in: *Noves SL. Revista de sociolingüística* (<http://cultura.gencat.net/llengcat/noves>, Barcelona, hivern 2002.

2. González González, M.; Rodríguez Neira, M.; Dosil Maceira, A.; Pérez Vilariño, J.; Pereiro Rozas, A. X.; Real Deus, E.; Suárez Fernández, I.; Fernández Salgado, A.; Loredó Gutiérrez, X.; Casares Berg, H.: “¿Que características persoais determinan a percepción dos falantes galegos? Un estudio exploratorio con *matched-guise* realizado sobre unha mostra de mozos galegos”, in: Bugarín López, M.X.; Cajide Val, J.; Dosil Maceira, A.; Ferreiro Fente, G.; González González, M.; Santos Rego, M. A. (eds.): *VIII Conferencia Internacional de Linguas Minoritarias*, Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, 479-488.

Iniciáronse así mesmo os traballos dun proxecto de *Avaliación do coñecemento lingüístico da poboación escolar ó rematar o Ensino Secundario Obrigatorio*, proxecto dirixido polo Seminario de Sociolingüística da RAG, pero xestionado pola Universidade de Santiago, no que colaboran tamén o Consello da Cultura Galega e o Instituto de Ciencias da Educación da Universidade de Santiago. Con este proxecto preténdese ter un coñecemento real e empírico do nivel de dominio lingüístico en galego e en castelán dos alumnos galegos no momento en que finalizan o ensino obrigatorio.

- **Servicio de Terminoloxía Científico-Técnica en lingua galega (TERMIGAL)**, creado en 1996.

Director: D. Manuel González González.

Financiamento: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia.

No Servicio de Terminoloxía Científico-Técnica en lingua galega, as actividades máis salientables durante o 2002 foron as seguintes:

1. Publicouse o *Vocabulario multilingüe de acuicultura*, do que son autores Lahuerta Mouriño, F.; Vázquez Álvarez, F. X.; Rodríguez Villanueva, J.L.; (revisión terminolóxica a cargo de M. González González e M. Vallejo González). Santiago: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia. Centro Ramón Piñeiro. Obra que contén máis de 2.500 termos en galego cos seus equivalentes en castelán, inglés, francés e portugués
2. Publicouse o *Léxico do medio* realizado no marco do proxecto LIMITER, que inclúe 179 conceptos cos seus respectivos termos sinónimos en catalán, corso, friulano, galego, ladino, occitano e sardo. Esta obra foi coordinada polo Termcat.
3. Estase a traballar en Vocabularios dos seguintes sectores:
  - Informática e internet
  - Hostalería e Restauración
  - Márketing e publicidade
  - Automoción
  - Téxtil
  - Música
  - Relacións Laborais
  - Administración
  - Diccionario de siglas e abreviacións

4. Iniciáronse os traballos do *Léxico Panlatino de Comercio Electrónico*, coordinado pola Unión Latina, por medio da rede panlatina de terminoloxía (REALITER) e o Bureau de la traduction do Goberno de Canadá. Termigal participou no deseño do proxecto e responsabilízase da elaboración dos termos para a lingua galega.
5. Atendeuse un alto número de consultas puntuais que se dirixen diariamente ó Termigal en busca de solucións terminolóxicas. Con estas consultas estase creando unha base de datos de dúbidas frecuentes.
6. Termigal participa na Comisión Técnica de Linguas de Especialidade do Consello da Cultura Galega, da que é membro o director de Termigal.
7. Adquisición de responsabilidades dentro da AETER (Asociación Española de Terminoloxía), da que é vicepresidente o director de Termigal
8. Participación en Congresos:
  - 8.1. Participación de tres membros de Termigal no *Sommet mondial de terminologie. Interaction et diversité*, que tivo lugar en Bruxelas do 13 ó 15 de xuño. Neste Congreso entrevistou Manuel González González, director de Termigal, sobre o tema: *La profesionalisation du terminologue*. O cumio permitiu o establecemento dun marco de cooperación mundial en materia terminolóxica e a sinatura da Declaración de Bruxelas para reforzar a importancia e a función da terminoloxía na sociedade e para promover o multilingüismo nas diferentes redes mundiais.
  - 8.2. Participación de tres boseiros de Termigal no *I Simposium Internacional de lexicografía*, organizado pola Universitat Pompeu Fabra do 16 o 18 de Maio do 2002, co relatorio: *El tratamiento de las voces especializadas en los diccionarios generales del gallego*
  - 8.3. Participación de Manuel González González nas Xornadas *Terminología y Normalización*, organizadas pola AETER na Universidade Alfonso X el Sabio, en Madrid, sobre o tema *A normalización terminolóxica nas linguas autonómicas*.
  - 8.4. Participación de Manuel González González no *II Coloquio Internacional sobre Enseñanza de la Terminología*, celebrado en Granada, sobre o tema *El papel de los organismos y asociaciones de terminología*.
9. Realizáronse traducións e corrixióronse textos para distintos organismos e colectivos que o solicitaron.
  - **Seminario de Gramática**, creado no ano 2000.
 Director: D. Antón Santamarina Fernández.
 Financiamento: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria e Real Academia Galega.
 Continúan os traballos do proxecto titulado *Gramática xeral descritiva da lingua galega*.
  - **Seminario de Onomástica**, creado en 2001.
 Director: D. Xesús Ferro Ruibal.
 Financiamento: Real Academia Galega.

Esta Comisión elaborou numerosos informes que solicitaron institucións xurídicas e particulares, referidos, os máis deles, a establece-la forma galega correcta dun nome ou dun apelido.

En xuño presentou ó Plenario da RAG diversos proxectos de traballo a medio e a longo prazo tanto no campo da toponimia coma no da antroponimia, que, polo de agora, están pendentes de encontrar fontes de financiamento.

Estúdiase a colaboracións institucional coa Comisión de Toponimia da Xunta de Galicia e co SITGA nos traballos de recuperación, depuración e oficialización da microtoponimia; tamén pendente de acordo institucional e de financiamento.

Participase en Barcelona nunha sesión de traballo coas Comisións de Onomástica do Institut d'Estudis Catalans e de Eusdaltzaindia para avanzar no estudo dos problemas e posibles solucións á cuestión da exonimia.

Sección de Historia

Creada en 1998.

Director: D. Xosé Ramón Barreiro Fernández.

Financiamento: Parlamento de Galicia e Real Academia Galega.

O 4 de febreiro de 2002 asinouse un novo convenio co Parlamento de Galicia para unha segunda edición da obra *Parlamentarios de Galicia. Biografía de deputados e senadores (1810-2001)* na que se pretende completa-lo segundo tomo integrando os novos parlamentarios, redactar de novo algunhas biografías ampliando as fichas de deputados, por estimar que son demasiado breves e esquemáticas, completa-las fotografías e gravados dos deputados, revisa-lo texto e unificar lingüísticamente os dous tomos.

Sección de Literatura

Creada en 1998.

Director: D. Xesús Alonso Montero.

Financiamento: Real Academia Galega.

Nesta sección están en preparación os primeiros volumes, entre eles, as cartas de Curros Enríquez a distintos destinatarios.

Biblioteca e Hemeroteca

Creadas en 1905.

Director: D. Antonio Gil Merino

Financiamento: Consellería de Cultura, Comunicación Social e Turismo.

Os labores levados a cabo durante o ano 2002 foron os seguintes:

- Rexistro, selado, rotulado e asentamento das novas adquisicións chegadas por vía de donativo, intercambio ou compra.
- Continuación das tarefas de catalogación e informatización de monografías do cuarto e quinto andar.
- Reordenación e catalogación informatizada de parte da sección de fondo galego de publicacións periódicas.
- Actualización do índice do *Boletín da Real Academia Galega*.
- Actualización da sección de referencia coa incorporación de novas obras.

- Recolocación de parte dos fondos existentes na sala de lectura (monografías, revistas...) como consecuencia das obras de remodelación levadas a cabo a comezos de ano e co obxectivo de gañar espacio. Estes fondos pasaron ás súas correspondentes seccións. A sección de folletos trasladouse enteira a unha sala independente da 3ª planta.

Arquivo

Creado en 1905.

Director: D. Antonio Gil Merino.

Financiamento: Consellería de Cultura, Comunicación Social e Turismo.

Os traballos desenvolvidos durante o ano 2002 foron, sucintamente, os que seguen:

- Organización e descrición dos fondos seguintes: Manuel Casás, Ramón Cabanillas, Pascual Veiga, Curros Enríquez, Pardo Bazán, Pondal, Suárez Picallo, Taracido Veira, Quiroga Ríos, Vaamonde Lores, Mayor Rivas, Alvájar, Vidart y Schuch, Carré Aldao, Martínez Salazar (parte).
- Organizouse o material do BRAG (artigos, correspondencia, subscricións, xestións) e mailo Dicionario (xestión e subscrición).
- Organización da documentación verbo do Día das Letras Galegas.
- Baleirado dos libros de actas da RAG.
- Comezo do arquivo fotográfico (elección do software, formación do persoal encargado, creación do tesouro, etc.)
- Vernizado dos clixés.

CONVENIOS

Durante o ano 2002 a Real Academia Galega asinou unha serie de convenios de colaboración con distintas entidades, co fin de desenvolver proxectos concretos:

- Convenio de cooperación entre a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia e a Real Academia Galega para o mantemento do servizo de terminoloxía científico-técnica en lingua galega.
- Convenio de cooperación entre a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia e a Real Academia Galega para a organización da décimo quinta edición dos cursos de verán de lingua galega para estranxeiros.
- Convenio de colaboración entre a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia e a Real Academia Galega para continuar coa nova edición do dicionario da Real Academia Galega e redacta-la gramática galega.
- Convenio de cooperación entre a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia e a Real Academia Galega para darlle continuidade ó equipo de traballo sociolingüístico.
- Convenio entre a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia para a informatización da biblioteca e o arquivo.
- Financiamento da edición do *Boletín da Real Academia Galega* 2002, pola Fundación Rodríguez Iglesias e Hércules de Ediciones, S.A.
- Convenio entre a Universidade da Coruña e a Real Academia Galega para a consolidación da Biblioteca Virtual Galega e a colaboración no ámbito tecnolóxico cultural.
- Convenio de colaboración entre a Excm. Deputación Provincial da Coruña e Real Academia Galega para o financiamento das actividades do ano 2002.

- Ampliación do convenio de colaboración entre o Parlamento de Galicia e a Real Academia Galega para a nova edición da obra *Parlamentarios de Galicia. Biografías de Deputados e Senadores (1810-2001)*.
- Acordo de colaboración entre Obras Sociais de Caixa Galicia e a Real Academia Galega para contribuír ó financiamento da Casa-Museo Emilia Pardo Bazán.

CONTRIBUCIÓNS ECONÓMICAS

Ademais dos convenios asinados con institucións, tanto públicas como privadas, a RAG recibiu axudas de tipo económico para contribuír ó desenvolvemento da súa actividade diaria dos seguintes organismos:

- Excma. Deputación Provincial de Lugo.
- Excma. Deputación Provincial de Pontevedra.
- Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

REPRESENTACIÓN DA RAG

- Consello da Cultura Galega.
- Consello de Comunidades Galegas.
- Fundación Cidade da Cultura.
- Padroado da Biblioteca do Real Consulado.
- Padroado da Biblioteca Nacional.
- Padroado da Fundación Caixa Galicia.
- Padroado da Fundación Carlos Casares.
- Padroado da Fundación Castelao.
- Padroado da Fundación Curros Enríquez.
- Padroado da Fundación Germán Sánchez Ruipérez.
- Padroado da Fundación Luís Seoane.
- Padroado da Fundación Manuel Curros Enríquez.
- Padroado da Fundación Rosalía de Castro.
- Padroado do Museo do Pobo Galego.

PREMIOS NOS QUE A RAG TEN REPRESENTACIÓN COMO XURADO

- Premio Antón Losada Diéguez.
- Premio das Letras e das Artes de Galicia.
- Premio de Xornalismo de Opinión Roberto Blanco Torres.
- Premio Otero Pedrayo.
- Premios Nacionais de Literatura do Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

INSTITUCIÓNS COLABORADORAS

- Arquivo do Reino de Galicia.
- Caixa Galicia.
- Caixanova.
- Centro Galego de Imaxe (CGAI)
- Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades.
- Concello da Coruña.
- Consello da Cultura Galega.
- Fundación Luís Seoane.

- Fundación Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa.
- Fundación Rodríguez Iglesias.
- Hércules de Ediciones, S.A.
- Instituto da Lingua Galega (ILG).
- Museo de Pontevedra.
- Universidade da Coruña.
- Universidade de Santiago de Compostela.

DOAZÓNS RECIBIDAS

- D. Emilio Durán Corsanegro doou diversa documentación sobre a Torre de Hércules e sobre a Capitanía General da Coruña.
- O Ilmo. Sr. D. Andrés Martínez-Morás y Soria, académico correspondente da Real Academia Galega (RAG) fixo doazón de diversa documentación, cartas, xornais e manuscritos da súa propiedade.
A documentación consiste en seis caixas con diversa documentación familiar (correspondencia, recortes de prensa, fotografías, certificados, notas manuscritas, etc.) e dezanove caixas máis con papeis diversos referidos ás provincias galegas, xornais antigos, manuscritos e impresos antigos, etc.
- A familia Martelo Paumán depositou na RAG manuscritos literarios de D. Marcial Martelo Paumán.

PUBLICACIÓNS

- López Peláez, A. *El Gran Gallego (Fr. Martín Sarmiento)*. Edición facsimilar. A Coruña: RAG; Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega; Vigo: Editorial Galaxia, 2002.
- *Propostas da Real Academia Galega ó Goberno e mais ó Parlamento de Galicia: aprobadas na sesión plenaria de 8 de setembro do 2001*. A Coruña: RAG, 2002.
- González Suárez-Llanos, C. *Sobre a literatura galega: un achegamento subxectivo*. A Coruña: RAG, 2002.
Discurso de ingreso.
- Díaz-Fierros Viqueira, F. *Un ensaio sobre a historia ecolóxica de Galicia: o aproveitamento do solo*. A Coruña: RAG, 2002.
Discurso de ingreso.
- *Cadernos de lingua*, núm. 24. A Coruña: RAG, 2002
- *Boletín da Real Academia Galega*, núm. 362. A Coruña, 2002.

NA LEMBRANZA DE CARLOS CASARES

Doloroso privilexio dun pasado compartido

Manuel Rodríguez Álvarez

Vivimos instalados nas ausencias. Elas configuran o tecido das nosas experiencias. Ausencias de pasados que habitamos noutra hora. Ausencias de futuros que arelamos. O presente apresúrase a ser ausencia en canto lle queremos botar man. Non hai remedio. Esa debe ser a nosa condición.

Algunhas resultan invisibles, non posúen o valor dunha carencia. Cando foron presencias pasaxeiras, ou fugaces conxecturas de proxecto, nunca nos feriron. Tampouco nos mostraron o misterio da alegría. Pasaron sen querer, como rutina e dese modo a memoria non chegou a morder nelas.

Pero outras reclámannos, están cheas de contidos, ateigadas de recordos. Son ausencias de pasados que se instalan no noso máis secreto cerne. Dende elas o futuro debúxase e aliméntase. Ó final esas ausencias somos nós.

Foi desa maneira como Carlos se instalou no meu presente: como a falta dun amigo que me fire e me sostén, que lamento e que me alenta.

E quero repetir o que xa dixen, porque aínda teño viva no recordo a imaxe dese amigo que loitaba bravamente contra a gadoupa da morte sen que ningún milagre literario puidese dar alivio á zafia intromisión do irremediable. Porque aínda non me puideron esquecer do cheiro de hospital, do silencio sinistro da noite nos corredores da morte, nin da cor amarela das súas meixelas. Porque aínda me veñen á memoria o peito espido, atado ós cables que prometían vida e non puideron afastar á *traidora*, nin daquel seu xesto valente, lúcido e sereno; a un tempo inquisidor e confiado: “Cóntame o que che din os médicos”. “Quero sabelo todo e quero colaborar”.

Agora xa non hai bágoas, nin espanto mudo, nin aquel desacougo animal que a inmediatez da morte nos provoca.

Pero máis dun ano transcorrido, coa ferida aínda sen cicatrizar, sigo por veces a sentir a condición de amigo maltratado pola perda, a padecer aquel infarto irreparable na miña biografía persoal. E tal como daquela presentín, a amargura, a melancolía, ou a sensata desesperanza, teñen acabado por encher o buraco dunha dor.

E tamén hoxe está dito case todo o que se pode expresar en forma de palabras de homenaxe. Palabras e xestos de colegas e de amigos que lle querían ben ou que, sen máis, o respectaban.

Dixeron que era intelixente, lúcido, sensato. Moito. Que sabía escribir coma os escollidos, que estaba aberto sempre ó novo, que nunca foi interesado, que contaba os contos mellor ca ninguén, que a súa compañía era unha festa, que era mestre da seducción, neno listo e pillabán. E sobre todo que era bo, que tiña un corazón, o de querer, non esoutro noxento que lle fixo a última traizón, tan grande que non lle cabía no peito. Está xa case todo dito.

Así, non é doado recordar en poucos folios trinta anos de amizade cotiá. Xorden, como daquela, flashes desordenados de lembranzas. Lóstregos que me sitúan moi lonxe no tempo e que non obedecen a ningunha lóxica, a ningunha cronoloxía, que aparecen caóticos, como respondendo á desorde na que a súa ausencia repentina nos instalou.

E nese caos de lembranzas vivas, non sei por qué, asáltame con frecuencia o recordo dunha escena na que Carlos me espetaba con aire retador se eu lera *O Capital*, pois do contrario non estaba en condicións de discutirlle con rigor. Era o ano sesenta e nove, no Toural, ás tantas da mañá. Chovía, e moito máis choveu dende aquela. Entón, como non podía ser doutra maneira, o Che Guevara era o seu ídolo, e o meu tamén.

Logo, ben entrados os setenta, cos vendavais da furia algo amainados, xa de volta de varios percorridos, Olof Palme aparecéuselle como o referente político que nunca abandonou. Lembro moi ben, outro lóstrego que me alumea repentinamente, aquela noite na que chamou por teléfono o seu fillo Hökan, un neno, quen chorando lle comunicou mentres ceabamos que asasinaran a Palme. ¡Que desgusto para todos nós, para Cristina, para Teresa, para os amigos que alí nos atopabamos! Nada ía ser igual en Europa, pensabamos. Nin no mundo. E quen sabe se tiñamos razón.

Pero todo viña xa de moito máis atrás, na adolescencia, cando eramos compañeiros de estudos no Instituto de Ourense. El aínda era poeta e eu un afanoso aspirante a actor no Teatro de Cámara, dentro do patio do Museo Arqueolóxico ourensán, onde faciamos algúns ensaios e representacións entre vellos capiteis e petroglifos. Daquela comezamos a botar as nosas primeiras longas parrafeadas. Por veces aparecía con Ruco Lezcano ou con Acisclo, ou con algún dos seus amigos, e falabamos de Neruda ou discutiamos sobre Camus ou sobre Sartre. ¡Que importancia tiña todo cando todo era prohibido e había que ler na versión xesuítica do padre Charles Moeller as citas dos nosos autores preferidos! Ou na casa de Teodoro Sanmartín descubrir, ¡mira ti que perigoso!, o mestre republicano Alejandro Casona. Eran tempos de miseria. Pero el xa estaba disposto a non deixarse acovardar e foi neses anos cando provisionalmente nos perdemos a pista durante un tempo longo, ó entrar el na tertulia de don Vicente Risco, mentres eu andaba por outros camiños máis de fóra.

Penso que don Vicente Risco foi un referente fundamental na súa biografía literaria. O outro foi Piñeiro. Non sería difícil asentar o seu perfil literario-biográfico dándolle preferencia a esas dúas coordenadas. Dun lado a carga literaria, o talento periodístico, o refinamento e a apertura a canto esteticamente atractivo se lle cruzase no camiño, xunxido a un coñecemento etnográfico e cultural do País, que Risco sempre amosou. Sen esquecer as críticas sobre a súa ideoloxía, críticas nas que os dous en gran medida coincidiamos e que en parte tamén foran expostas nun curso da Menéndez Pelayo ó que el me invitara, e que máis tarde quedaron escritas en *Grial*.

Doutra banda, a presenza de Piñeiro si que foi absolutamente decisiva. O rigor, o compromiso con Galicia, a seriedade, a austeridade e esa coherencia que nunca lle permitiu ser escravo das modas, fosen as que fosen, e que nunca, como lle ocorría a don Ramón, lle permitiu abandonar o camiño da prudencia, aínda que por veces resultase

tan pouco gratificante. Esa intensa e valente moderación foi característica tan súa como o fora do seu mestre.

Don Vicente apartounos, aínda que fose de maneira transitoria, e don Ramón acercounos. Aquel home austero e cheo de férreos proxectos, máis teimudo aínda ca el, propiciou que nos aproximásemos na discrepancia. Xuntounos co seu maxisterio vivo, malia que ideoloxicamente andásemos daquela algo lonxe. E malia que para min fose un encontro moi tardío o que tiven con Piñeiro. E despois, para soldar máis as nosas coincidencias, alí estaban as súas fobias, que tamén eran as miñas: dogmatismos, intransixencias, descualificacións agresivas, proclamacións narcisistas de pureza case sempre sospeitosas de deshonestidade. Malditos predicadores. Foi tamén nese territorio no que se deron, creo que sempre, experiencias compartidas.

O reencontro tivera lugar en Cangas, no Instituto. Eu viña dunha andaina complicada. Pero a partir de aí todo foi doado. A amizade asentouse e madurou. Compartín con el, e ata hoxe, aquel empeño en facer un país libre con vida propia, aberto e moderno sempre a súa Suecia mítica como norte-. Había que recuperar con firmeza e con dignidade a condición, ameazada e aldraxada, de galegos e ó mesmo tempo de europeos. Era a teima de Piñeiro e tamén a súa, e iso había que facelo traballando, resolvendo, construíndo sen violencia e sen espaventos, con esperanza e con convencemento. Desá liña nunca se afastou, e con ela mantivo un coherente e fondo compromiso nunca traizoado. E foi a liña na que, ó meu xeito, sempre intentei seguilo.

Pero, política á parte, tamén compartimos gustos literarios, e as emocións polos saberes novos. Lembro coma se fose hoxe, outro flash que neste momento me asalta, unha noite na que alá pola unha da madrugada recibín unha chamada, nada infrecuente, de Carlos, esta vez para contarme que andaba deslumbrado coa lectura dun libro de Paul Davies, “Dios y la nueva física”, que eu lle acababa de prestar. Accedía por vez primeira ó mundo apaixonante da física contemporánea, e aquel universo misterioso que se lle abría arrebatouno de tal maneira que dende ese momento devorou todo canto libro de divulgación dos novos saberes se lle cruzaba no camiño. Chegou a ter tan importante información que lle permitía falar con comodidade de todos eses temas, incluso con especialistas na materia. A súa curiosidade, unida a unha portentosa memoria, converteuno nun informadísimo coñecedor das cuestións conceptualmente máis relevantes da física relativista ou da mecánica cuántica. A bioloxía foi outra das súas grandes curiosidades. E a historia, da que non só sabía case todo, senón que ata a inventaba, oniricamente inspirado pola mesmísima Clio. E o cine, e o jazz, e a fotografía, e a pintura, e a arquitectura, e a xeografía e... Un sabio dos que hoxe non están de moda. E todo iso con tanta humildade que moitos dos seus achegados ignoraban a maioría dos rexistros do saber que Carlos chegou a dominar. Sigo a pensar que algún día debería facerse un estudo sobre todas esas facetas non estrictamente literarias ou políticas que tan ben coñecía e que tanto o apaixonaban.

Pero de tódolos xeitos, en trinta anos tan longos e tan cheos o único que quixemos de verdade foi convivir. ¡É que hai algo máis serio que falar, entender, rir, namorar; espantar á *traidora* con historias divertidas, con neuras, con xogos, con proxectos soli-

darios de liberdade? As preocupacións máis fondas foron sempre as mesmas: o misterio de morrer e o entusiasmo de querer. ¿Algunha vez houbo outra cousa que puidese importar máis? Sabíao moi ben el, eu aprendino non sei se ó mesmo tempo ou antes ou despois. Pero soubémolo xuntos e ese foi o noso segredo compartido. Os dous sentiamos a ferida aberta de andar por este mundo, e xogabamos a ser nenos, ou vellos, ou pais, ou amantes, e nese xogo esquecíamos as bágoas que mollan a cotío a humilde festa inventada da amizade. O Casares e mais eu eramos tan orfos coma calquera muller ou calquera home. E na desgracia rotunda e inevitable enredabamos coas risas, coas palabras, coa tristeza, coa axuda confiada. Sabiamos que, sendo como somos compañeiros de naufraxios, era unha sorte inmensa, inmerecida, atopar aquela luz entre tanta escuridade. Sabiamos o que se podía perder, que ía ser todo, cando rematase a festa de estar vivos. Por iso aínda sigo co rumbo algo perdido, porque o compañeiro dos meus xogos xa non volveu a xogar. Nunca máis acudiu á miña cita, nunca máis a súa voz volveu aparecer ó outro lado do teléfono. Porque ós veráns, dende aquel último con sol, fáltanlles as palabras e os acenos que prometan a ledicia cotiá de compartir en sosego unha sensata aventura de palabras, amizades e paseos. ¿Haberá quen entenda e quen goce, como el fixo, a desgracia afortunada de ver o sol cada mañá? Eu non atopei ninguén para quen vivir fose tamaña regalía. Por iso era humilde e comprensivo e entusiasmado e teimudo e amator. Por iso o admirei tanto e o quixen tanto.

Pero había, si, que comer tódolos días, que gañar os cartos, que mandar os fillos á escola, que atender obrigas. Aínda que o importante foran os amigos, os paseos, o sol, as conversas, a risa, a reflexión, o gozo do pequeno. Tantas noites nos deron as catro ou as cinco da mañá falando de case todo: do descubrimento dun novo autor, da relectura dun clásico, das novidades da política, a violencia dos poderosos ou dos fanáticos, das malditas desigualdades do mundo... O serio era vivir, axudar a vivir, e contar a vida, e case nunca lle deixaban. Había que facer deberes. Había que atender chamadas, padecer intrigas, loitar contra as trampas, soportar ambicións, deslealdades. Sempre a interromper. E el, un home responsable, non se esquecía nunca de cumprir. Pero mentres, o tren parado e a moto quieta e a tertulia sen atender. Que o importante era a ilusión de convivir, ben o sabiamos. O demais, como moito, consistía en desfacer tódolos enredos.

Cantas veces me recordaba ó seu admirado Camus. Era desa raza, gozador e moralista. Difícil mestura, lúcida e brillante, dun vitalismo apaixonado e dunha severa autoesixencia. Ou sexa, paixón e rigor nun solitario moi sociable, como el era. Porque só saben de moral os que tamén saben de gozos. Os outros veñen sendo inquisidores, furiosos mandaricas, tolos que enguedellan outros tolos, fronte ós que el mantivo esa prudente distancia que tan elegantemente practicaba.

Sempre soubo compaxinar o intenso entusiasmo dos seus proxectos coa comprensión das posicións alleas, por distintas que fosen. Porque o proxecto máis entusiasmante de todos, no fondo, era o encontro afectivo, a cordialidade, a convivencia compracida e compracente. A súa ferramenta foi sempre esa do cariño e da cordialidade. A da comprensión, incluso con aqueles que algunha vez quixeron agredilo e que o inxuriaron, outro recordo vivo que me asalta, por se ter manifestado irónica e literariamente contra

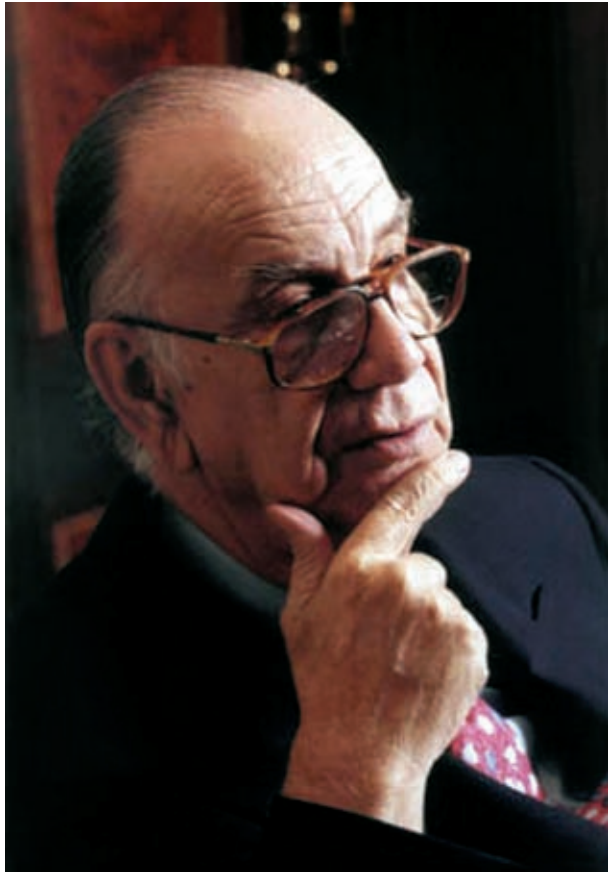
determinados acontecementos políticos que supuñan para moitos de nós unha fonda preocupación.

¿De onde sae, a non ser do seu talento para a vida, ese enorme poder que, sen buscalo e sen poñelo nunca ó seu servicio, chegou a posuír? ¿Quen enche un camposanto como el o encheu?: xente da aldea e da cidade, había paisanos e homes ricos, estaban os que mangonean e os que obedecemos ou nos cabreamos de tanto ser mandados. Xentes de alá e de acolá, revolucionarios e conservadores, poetas e banqueiros, novos e vellos... ¿Será que coñecía os desexos secretos da xente moi a fondo? Tamén sabía de mazás e de cans, de árbores e de paxaros, pero sobre todo de traxedias e de paixóns, de gozos e de dores, que acertou a vivir sen espaventos, sen exhibicións, sen escandaleiras. É de todos eses materiais que os seus libros están feitos. ¿De que se trata, se non, en *Vento Ferido* ou nos *Mortos* ou en *Deus...* ou no *Sol do verán*, esa novela que tiveron a sorte de ler dende aquel primeiro día en que naceu, cando eran soamente cinco follas nunha tarde de amarga esperanza en Vilariño?

Moitos máis son os recordos que se enredaban e se seguen a enredar, e turran uns dos outros como as cereixas nunha cesta cando botas man dalgunha. Pero todos facendo sempre aparecer esa condición de rigoroso gozador calidamente humano, de burlón lírico que atopaba a reflexión literaria oportuna para facer máis habitable o mundo que nos tocou vivir. Iso era, un anfitrión acolledor que sen negar a cara amarga da realidade nos convencía de que quedaba sitio para a festa da compañía. E a súa casa e o seu país foron as palabras, e con elas, como facía coa súa paciencia bondadosa aquel xudeu Xacobe do seu conto maxistral, afastábanos da fin do mundo, liberábanos de morrer. Pena que sen el algún cataclismo xa se produciu. Fáltanos o constructor de historias e de afectos, o xerador de entusiasmos que nos fagan esquecer ou que lle dean xeito ó milagre insoprible de estar vivos.

Hoxe, máis dun ano transcorrido, instalados, coma el, na memoria e no proxecto sabemos que foi dono dun riquísimo pasado: cálida infancia, xuventude entusiasta, madurez lúcida. Pasado vizoso, intenso, condensado nunha breve biografía. E foi tamén dono dun pasado intemporal dende o que as súas historias emerxían, o inmenso pasado literario no que sempre estivo mergullado.

Pero máis dilatado, e máis intenso foi aínda o seu futuro. O da incondicional esperanza, o da ilusión infantil tan entusiasta, o dos proxectos tan maduros. Foi tamén e sobre todo un home cheo de futuro, que o creaba e contaxiaba. Que nos arrebatava dentro del. Quizás sexa ese pulo o que agora nos leva a seguir traballando a súa semente. É certo que ese futuro albiscado xa non vai ser como sería. Perdeuse irremediamente coa súa desaparición. ¡Ben que nos laiamos! Pero dende a emoción, e dende a débeda coa súa persoa e a súa obra, pretendemos aliviar con proxectos vivos a grande ausencia. Contribuiremos á construción, no seu nome, dese futuro, aínda que sexa necesariamente imperfecto. Será da man da súa memoria e do seu alento tan presente entre todos nós.

CAMILO JOSÉ CELA

(Iria Flavia, Padrón, 11-5-1916 / Madrid, 17-1-2002)

Xesús Alonso Montero

Non é un artigo necrolóxico o xénero axeitado para facer un estudio erudito da biografía literaria dun escritor, neste caso un escritor prolífico, polifacético e que foi especialmente importante na narrativa en lingua castelá desde 1942, o ano da primeira edición de *La familia de Pascual Duarte*. O narrador conságrase, en opinión da mellor crítica, nove anos despois coa publicación de *La Colmena* (1951), cadro perfecto dun novo tipo de costumismo madrileño. A voz narrativa de Cela tamén conta como viaxeiro, como autor de libros de andar e ver, xénero ó que lle dedicou especial entrega. Por se fose pouco, Cela cultivou outros xéneros e modalidades: o ensaio desenfadado, a glosa xornalística, a conferencia “pour épater le bourgeois”, a poesía, o teatro, a tradución...

Hai tamén un Cela estudioso do feito lingüístico. Famosas xustamente son as súas páxinas como lexicógrafo das áreas impúdicas do vocabulario, compendiadas nunha obra celeberrima: o *Diccionario secreto* (1968-1971). Tarefa non exenta de pericia filolóxica é a da modernización lingüística dos “clásicos” hispanos (*La Celestina*, por exemplo). Certas parcelas do Folclore literario teñen en Cela un estudioso apaixonado e orixinal. De feito, en xuño de 1980, foi nomeado, na Universidade de Palma de Mallorca, titular dunha cátedra “ad hoc”: a de “Literatura y Geografía Populares”. Lector moi peculiar, é autor de estudos como *La obra literaria del pintor Solana*, que foi o seu discurso de ingreso na Academia Española (1957).

***

Camilo José Cela Trulock foi académico correspondente da nosa institución desde o 16 de xaneiro de 1944, e Académico de Honra desde o 29 de xullo de 1979. En realidade, esta é a data na que foi elixido, pero a toma de posesión foi o 16 de xaneiro de 1980.

Na hora do seu pasamento, pois, o noso *Boletín* ten que consignar e salientar, se ben dun xeito moi sumario, as páxinas literarias escritas en lingua galega, e sinalar, tamén, todas aquelas páxinas, en castelán, nas que o escritor se asomou ó discurso lingüístico e literario que está no centro das preocupacións e investigacións da nosa Academia. Entre elas cómpre destaca-las dedicadas a Rosalía de Castro, algunhas delas afervoadas. Estas páxinas foron examinadas con acerto polos profesores Andrés Pociña e Aurora López no traballo “Rosalía de Castro na obra de Camilo José Cela” (*El extramundi y los papeles de Iria Flavia*, 1997).

Non escasean as referencias -ou breves incursións- a outros poetas: os trobadores, Macías, Añón, Cabanillas, Noriega... Nesta cuestión é de xustiza subliñar “La morriña en la literatura galega”, conferencia proferida no Centro Galego de Caracas en 1953.

Os poetas galegos contemporáneos estiveron moi presentes en non poucos números de *Papeles de San Armadans* (1956-1979), revista que Cela dirixiu cun criterio plural case insólito na primeira década da súa existencia. *Papeles* acolleu a voz dos exiliados, ós poetas de lingua catalana, ós poetas de lingua galega... Destes, son valiosas as páxinas, entre outras, de Celso Emilio Ferreiro, Aquilino Iglesia Alvariño, Xosé Díaz Jácome, María del Carmen Kruckenberg e Manuel María. A revista ofrecía en edición bilingüe os poemas, un dos cales, de Celso Emilio, foi traducido ó castelán polo propio Cela. A revista tamén acolleu reseñas de libros galegos e algúns estudos literarios (X. M. Álvarez Blázquez, Fernández del Riego, Carballo Calero, González Alegre...). Así pois, *Papeles de San Armadans* levou a boa nova da existencia da literatura galega, naquelas datas, a “mares nunca de antes navegados”.

Foi na súa revista onde Cela se deu a coñecer como poeta en galego; de 1957 son tres poemas, un de título tan celiano como o terceiro: “A unha rapariga garatuxeira, chamada Catuxa de Fiz, que a atopei deitada co valuro de San Martiño no picunto de Uz”. Son poemas moi de diccionario, práctica constante e intensa no labor de Cela mesmo cando escribía en castelán, a lingua na que estaba instalado vital e literariamente. A única. Cómpre aclarar que os tres poemas de 1957 figuran na antoloxía *Poesía gallega contemporánea* (Barcelona, Plaza y Janés, 1974), presenza imputable de cheo ó criterio excesivamente xeneroso do antólogo, Miguel González Garcés. Non temos noticia de que Cela escribise máis. En calquera caso, na *Poesía completa* (Círculo de Lectores, 1996), arranxada polo bibliógrafo persoal de Cela, Fernando Huarte Mortón, e prologada por José Ángel Valente, non se ofrecen outros textos galegos.

Desde 1980, na prosa de Cela non escasean os textos en galego, textos moi distintos: presentación dunha mostra de Luís Seoane (1980), estudo preliminar do volume *Galicia* (Vigo, Ir Indo, 1990)... Son páxinas nas que, en opinión de moitos, o autor contou con colaboradores lingüísticos, colaboradores -ou tradutores- existentes tamén na sección de *La Voz de Galicia* “O can de Buridán”, e nas de *El Correo Gallego* “O camaleón solteiro” e “Latexos”.

Sexa como for, Cela sempre foi moi consciente das súas limitacións no uso do galego, confesadas, máis dunha vez, en cartas a algúns amigos. Nunha, a Celso Emilio Ferreiro do 13 de xaneiro de 1957, proponlle:

¿Quieres decirme si el párrafo que más abajo te copio está en correcto gallego y en exacta ortografía? En caso contrario, ¿quieres hacerme las correcciones que estimes pertinentes?

El texto a que aludo es el siguiente:

“Eu son-lle d’ a banda d’ estribor d’ Arosa. O meu abó viño a-o país para morrer en-ele”.

[...]

Perdona la lata, pero, como gallego que se precia y que presume de serlo, no quisiera transcribirlo defectuosamente.

O escritor Cela tiña claro que veu ó mundo para realizarse, como Valle-Inclán, en lingua castelá, pero, como vive en tempos posteriores, con máis discurso literario en galego que na época do primeiro Valle, Cela emite xestos a favor do galego literario insospeitables no autor das *Sonatas*.

Eses xestos favorables (declaracións incluídas) teñen, antes de 1975, (polo feito de facérense) un certo carácter antifranquista, carácter que Cela (dito sexa coa debida consideración) coidou e administrou con moito tino nos últimos anos do Dictador. Como dixo alguén, Cela foi sempre un intelixente estratexa da súa obra.

Prodiga xestos e actos desa índole a partir de 1975, pero non o fai ó chou. O 26 de xaneiro de 1980 le na Real Academia Galega un discurso en galego (o discurso de ingreso como académico de Honra), pero dous días despois, investido como Doutor “honoris causa” pola Universidade de Santiago de Galicia, pronuncia o discurso preceptivo en castelán.

Hai outras dimensións de Cela que tamén deben ser mencionadas neste artigo: a de Cela traducido ó galego. Referímonos á tradución feita por Vicente Risco de *La familia de Pascual Duarte* (Vigo, 1962). Trátase da novela súa máis solicitada polos lectores (254 edicións no 2002) e polos tradutores (hai versión ata en latín). En canto ás traducións, cando nunha determinada lingua non había demanda, era o propio Cela, estratexa sempre, quen suxería ou instaba a versión. É o caso da galega, promovida por el xa en 1952 e que tardou dez anos en facerse realidade. Aínda en 1960 (o 29 de xaneiro) lle facía estas observacións a Celso Emilio:

No me explico mucho los miedos del editor. Mi Pascual Duarte en gallego, traducido por Risco y prologado por Otero Pedrayo, debe venderse bien, aunque los presuntos compradores conozcan ya la versión castellana. Me duele que nuestros paisanos sean tan timoratos y cicateros, y me duele aún más después de haber visto el Pascual Duarte en catalán. ¡Allá ellos! Trata de animarlos, aunque sin forzar las cosas lo más mínimo. Me haría gran ilusión...

Para a edición galega, que lle faría “gran ilusión”, Cela comprometeu a dous dos grandes nomes das Letras galegas daquel tempo: o de Vicente Risco, como traductor, e o de Ramón Otero Pedrayo, como prologuista. Por certo, don Ramón, que tantos prólogos fixo de compromiso (non sabía dicir non os autores dos máis variados libros), escribiu para esta ocasión un dos estudos máis orixinais que teña suscitado esta novela, novela -indica o ilustre prologuista- “hoxe devolta con amor e respecto á nosa lingua galega” (p. XX). Implicouse Cela tanto na edición galega que mesmo chegou a suxerir-lle a don Ramón que asinase “Otero Pedraio, más gallego en su ortografía y como usted firma en *O mesón dos ermos* y en tantas otras páginas...”.

Na mesma carta preguntalle se el, o autor, debe poñer “Xosé”... como usted, en sus páginas, hace un par de veces” (30-10-1954).

Hai unha faceta de Cela que non debe ser esquecida nesta ocasión: a de valedor de Galicia e da lingua galega na Real Academia Española, da que foi membro numerario desde 1957. Nun diálogo con García-Sabell de 1984, Cela lembra -e resume- as súas actuacións:

Domingo García Sabell es mi presidente en la Real Academia Gallega, institución de muy firmes raíces en la cultura de nuestro país. Yo pertenezco a esa Academia desde el año 79; veinte años antes, en la Española, tomé parte en una leve escaramuza dialéctica. La Academia Gallega había pedido que a la voz “gallego” se le quitase la novena acepción: mozo de cuerda. A mí esto me era lo mismo por dos razones: porque no la encontraba ofensiva y porque, aunque así fuera, su uso era evidente, si bien quizá ya en decadencia. Aproveché, sin embargo, la ocasión para pedir que al gallego se le llamara lengua y no dialecto, precisión que fue atendida sin mayor violencia aunque con evidente cicatería y que, sobre ser más cierta y verdadera, gustó mucho a mis paisanos. Ya metido en gastos, también propuse que al catalán no se le llamase lenguaje, lo que quizá pudiera enseñar un remoto matiz peyorativo. Aquí tuve más suerte porque de “lenguaje hablado en Cataluña” pasó a ser “lengua romance vernácula que se habla en Cataluña y en otros dominios de la antigua Corona de Aragón”; pienso que, a igualdad de trato, el gallego hubiera podido definirse diciendo: lengua romance vernácula que se habla en Galicia y en algunas tierras del antiguo Reino de León. (Interviú, Madrid, 23-27 de nov. de 1984).

Sobre este punto, non carente de interese, importa coñecer dúas matizacións feitas polo propio Cela a Celso E. Ferreiro:

Me interesaría que en la prensa gallega te ocupases de la consideración del gallego como lengua -y no como dialecto- aprobado por la RAE a propuesta mía, no de la Academia Gallega. Lo que la RAG pedía eran otras cosas, que apoyé y conseguí llevar a buen puerto. El único académico gallego que me apoyó fue Wenceslao; los demás se encerraron en el más absoluto mutismo... (6-11-1959).

É nesta carta onde Cela fai un pronunciamento sobre a Real Academia Gallega que só daquela proferían no país, en voz baixa, algúns iconoclastas:

Es lástima que la Academia Gallega esté tan por los suelos como el país. Creí que la burguesía gallega estaría más impuesta de sus deberes (la catalana, a este respecto, es ejemplar) y me duele pensar en la grave responsabilidad de su abdicación. Me gustaría poder ayudar a sacarla de su marasmo, pero, para pensar en una acción inmediata, necesito todavía cinco o seis años.

Cela escribe desde Palma de Mallorca onde residía desde 1954. En 1959 aínda presidía a Academia Galega Manuel Casás, a quen sucede, en 1960, Sebastián Martínez-Risco, con quen a institución experimenta -pese ó franquismo imperante- algúns importantes cambios.

Nunha carta, ó mesmo Celso Emilio, pouco posterior, Cela amosa claramente a preocupación por rexenerar Galicia:

Bien mirado -y aunque me duela- me es lo mismo porque yo no me muevo por razones políticas sino por razones históricas (perdóneme la pedantería en el señalamiento) y sé bien que la Galicia eterna, la que queda detrás de las muecas de los pedigüños, acabará por

dar-me la razón. Pero para eso, para tener razón algún día, debo portarme bien, debo seguir portándome bien. Tú y Paco del Riego, y los Álvarez Blázquez, y tantos y tantos más, sabéis que estoy -aún desde lejos- en el buen camino. Los demás, los eternos ordeñadores de la pródiga ubre del favor oficial, ni me importan. Con vosotros me gustaría tener más contacto, pero para ello sería necesaria mi presencia en Galicia, y para regresar al país me faltan, por lo menos, siete años. No olvides que soy un emigrante y que, como tal, debo cubrir las etapas previstas de antemano, antes de volver a la tierra en que nací (19-1-1960).

Digan o que digan os analistas deste parágrafo, non alleo a certos modos da retórica celiana, esta carta -e a anterior- sinala un interese -e mesmo, un compromiso- con Galicia e a súa cultura que os estudiosos do futuro terán que examinar con moito tino.

Porque ata o presente ninguén ten examinado a fondo a relación de Camilo José Cela coa lingua do seu país, unha relación pródiga en manifestacións da máis diversa índole. Son tantas e tales estas manifestacións que non se comprende ben por qué non existe esa monografía, tratándose -como é o caso- dunha personalidade literaria tan importante e tan presente, cando non clamorosa, nos escenarios públicos durante seis décadas.

Outros académicos de Honra da nosa institución -desde Francisco Franco ó bispo Leopoldo Eijo Garay- están a anos luz -na actitude e no labor letrado- de Camilo José Cela.

Aínda así, a pertenza de Cela á nosa Academia, hai que situala e entendela no organigrama daquel tempo e das características daquela corporación.

***

A Academia entende como unha obriga dar a coñece-lo discurso lido por Camilo José Cela o 26 de xaneiro de 1980 en sesión solemne e pública celebrada na sede da institución. Nesa sesión, tamén accedeu á súa condición de académico de Honra o emittente lingüista Joseph M. Piel, profesor - como subliñou o Presidente, Domingo García-Sabell- que “leva consumidos longos anos da súa vida no estudo e na pescuda filolóxica da Toponimia e da Onomástica galega e galego-portuguesa”.

A oración académica titulada “Breves consideracións encol da lingua”, consta, no texto mecanografado obrante nos arquivos da nosa institución, de nove folios a dous espazos nos que, aquí e alí, hai correccións manuscritas feitas con criterio descastelanzador (Hermoxenes, descabelado...). Non escasean as chataduras e outro tipo de correccións mínimas que convierten este texto nun texto pouco limpo e non moi axeitado para ser lido en público por quen tiña pouca práctica de lectura pública de textos galegos. Non posuímos outro texto, pero foi este, sen dúbida, o lido polo autor e non outro máis ou menos distinto. Para chegarmos a esta conclusión abonda con cotexar atentamente os folios mecanografados coa extensa reseña publicada, ó día seguinte, por *La Voz de Galicia*, reseña que reproduce “ad litteram” varios importantes parágrafos.

O texto é unha reflexión sobre a linguaxe e a lingua que non rexeitaría un profesor destas materias. Iníciase cunha referencia a Platón, concretamente ó seu *Cratilo*, diálo-

go sobre o que se teñen debruado, como é ben sabido, moitos especialistas na arte de preguntar se o signo lingüístico é natural ou é convencional. Nos primeiros parágrafos, Cela transita con soltura polas páxinas do inmortal diálogo platónico.

O autor, logo, lembra tres versos, moi socorridos, da *Ars poetica* de Horacio sobre o uso lingüístico (xuíz e norma do falar), cuestión sobre a que Cela discorre sen servilismo ós postulados do ilustre clásico. Virán logo referencias a Max Scheler, Saussure e algunha outra, sempre feitas con tino. A parte final é unha disertación sobre as voces “non sanctas”, tan presentes sempre na teoría e na praxe do noso autor.

Como discurso, para ingresar honorariamente na Academia Galega, está moi lonxe de ser un discurso de circunstancias; é un discurso profesional digno da institución filolóxica que acolle a Cela no seu seo. Isto deberon pensar, sen dúbida, as persoas que asistiron o 26 de xaneiro de 1980 ó solemne acto académico na Coruña.

O texto, sen embargo, non era novo, xa o publicara en 1968 como prólogo do *Diccionario secreto* (Madrid, Alfaguara, vol. I). Cómpre aclarar que ese estudio preliminar é moito máis extenso (28 páxinas), das que o discurso académico só reproduce algunhas, as primeiras. Unha boa parte do prólogo reproducíno en 1981 no seu libro *Los vasos comunicantes* (Barcelona, Bruguera) co título “Teoría de la lengua”, ensaio que omite, loxicamente, as últimas páxinas, referidas a aspectos concretos do *Diccionario*.

Todo fai supoñer, pois, que Cela estaba moi satisfeito desta “teoría da lingua”, tanto que, despois de 1981, ofrécena como conferencia en varias ocasións e lugares e mesmo está presente, moi presente, en *Elogio de la fábula*, discurso que pronunciou en Estocolmo, o 1 de decembro de 1989, no acto en que recibiu o Premio Nobel de Literatura. Así pois, as páxinas que ofrece á Academia Galega en xaneiro de 1980 son páxinas polas que o autor tiña unha alta estima intelectual. Son páxinas que Cela, nesta ocasión, ofrece e le en galego, “con non pouco esforzo”, como subliña ó final do discurso.

O que terán que dilucidar, no futuro, os estudiosos é se estamos ante un texto traducido por man allea ou por man propia. Aínda neste caso, Cela tivo que contar coa colaboración dalgúen. No caso de que fose traducido por outra persoa, non sería arriscado pensar na mesma, quizais Juan Naya Pérez, bibliotecario da Academia nestas datas e persoa que resolvía moitos problemas internos e prácticos na institución.

Quen cotexe o texto do prólogo do *Diccionario secreto* (1968) con este discurso académico, “Breves consideracións encol da lingua” (1980), decátase axiña de que é unha tradución, con frecuencia bastante literal, o que proba que Cela -se el o escribiu en galego- non construíu o texto á marxe do de 1968. É tan literal, ás veces, que atopamos solucións como estas: “machihembrado” _ “machihembrado”; “orégano” _ “ourégano”; “tablarrasa” _ “tablarrasa”... É certo que o traductor -quen queira que fose- algunhas veces esfórzase en ofrecer solucións galegas moi diferentes das castelás, o que o leva, en ocasións, a coloquialismos desaxeitados (“cachola” por “cabeza”), a imprecisións (“nidio” por “diáfano”) ou a voces cuestionables (“ren científico” por “nada científico”).

O traductor, no eido estrictamente gramatical -o do infinitivo conxugado, por exemplo- é servil coa formulación castelá (“... convenciones establecidas por los hombres con el razonable propósito de entenderse” _ “convencións establecidas polos homes co razoable propósito de entenderse” (inmellorable ocasión para traducir “entendérense”). Cómpre aclarar, sen embargo, que máis dunha vez o traductor fai esforzos loables á hora de ofrecer solucións galegas que non desvirtúan a formulación orixinal: “amena charla” _ “ameno parladoiro”; “se agazapa” _ “atóbase”...

Como se dixo, non escasean as palabras chatadas e as corrixidas á man, o que podería facernos pensar que Cela -tan pouco afeito a ler en galego publicamente- tiña razóns para rexeitar texto tan pouco limpo. Alén diso, contiña grallas que só un experto subsanaría sobre a marcha (“púsexen” por “puxesen”).

Xa aquí, cómpre sinalar que Cela -el , sen dúbida- introduciu no texto de 1968 algunhas leves modificacións. Leves e todo, permítennos afirmar que o autor, moi consciente da ocasión e da institución, intentou axeitalo a aquela situación; intentou, nalgúns contidos, “galeguizalo”. Nun parágrafo advertimos este lixeiro e significativo cambio: “... lo que viene llamándose lenguaje natural u ordinario o lingua -el latín, el español, el inglés, el catalán-” _ ... o latín, o galego, o castelán, o inglés, o francés...”. Páxinas despois, inicia un parágrafo así: “Razones muy minúsculamente políticas parecen ser el motor que impulsa e impulsó a nuestra lengua española...”. O último sintagma convértese, na tradución, en “a nosa lingua galega”. Algo despois omite, consecuentemente, a expresión “eufemismos del castellano”, expresión que pertence a unhas liñas existentes na edición castelá de 1981 e non á de 1968, o que proba que en 1980 o traductor utilizaba un texto -impreso ou non- posterior ó de 1968. Cara ó final do discurso académico evita exemplos lingüísticos do castelán (“culo”, “puta”) para manterse nas xeneralidades. O discurso está finalizando, pois, concibido como un prólogo do *Diccionario secreto* (do castelán, fundamentalmente), a partir de agora, ese estudio preliminar aduce exemplos lingüísticos e autoridades que non canxan cun discurso escrito “para” a Academia Galega.

A lingua galega tamén aparece mencionada e gavada nas liñas finais da oración académica.

Non digo coanto queda dito e veño decindo si non é con todo respeto e consideración e co prego aos meus ouvintes de que se sirvan sopesar todo o moito amor que sinto e proclamo hacia o galego: a noble lingua na que hoxe -e con non pouco esforzo- me teño permitido expresarme diante de tan noble senado e tan ilustre corporación.

Por certo, este breve parágrafo tamén existe nas edicións de 1968 e 1981 (“No digo cuanto queda dicho...”), pero, nestas, a gabanza ten, como destinataria, outra lingua: “... el castellano: la lengua en que a Cervantes -al decir de don Miguel de Unamuno- Dios le dio el Evangelio del Quijote”.

Novo é, como cabía sospeitar, o parágrafo inicial do discurso (once liñas) no que agradece a distinción e no que formula a esperanza “de que Galicia... teña escomenzado

hoxe a atopar o seu histórico camiño”. Nesta “salutatio”, Camilo José Cela, ó referirse a Galicia, lembra e cita unhas palabras de Celso Emilio Ferreiro: “a terra máis fermosa e desgraciada do mundo”.

En canto á presente edición de “Breves consideracións encol da lingua galega”, a primeira, seguímo-lo texto obrante na Academia, o único, hoxe por hoxe, coñecido. Cóntanos que non existe copia na Fundación Camilo José Cela, institución que foi interrogada “ad hoc”. Feita unha indagación por don Darío Villanueva Prieto ante don Fernando Huarte Mortón, o ilustre bibliógrafo persoal de Cela confesou non ter noticia de que existan copias -ou outros textos- do discurso de 1980. Por conseguinte, a Real Academia Galega ofrece ós lectores o texto que obra nos seus arquivos. Limpámolo de grallas e doutros “ruídos”. A lingua e, mesmo, case sempre, as grafías, son as do “autor”.

Ofrecemos tamén -cos mesmos criterios ecdóticos- a resposta de Domingo García-Sabell, Presidente da Academia naquelas datas. É a resposta ós dous académicos de Honra: a Camilo José Cela e ó profesor Josep M. Piel. Infelizmente, o texto do ilustre profesor non obra na nosa institución. En realidade -como precisa *La Voz de Galicia* ó día seguinte-, o sabio investigador tivo que improvisar unhas palabras no acto da Coruña pois deixou esquecido en Santiago o “discurso academicamente elaborado”.

X. A. M.

BREVES CONSIDERACIÓNS ENCOL DA LINGUA

Camilo José Cela

Señores académicos:

Quixera que as miñas primeiras verbas foran expresión das dúas emocións que me embargan nistes intres: a miña gratitude, que é moi sincera e de boa lei, e a da vosa xenerosidade ao chamarme á vosa compañía. A noble e discreta e armoniosa forma en que o tendes feito, colma todos os meus mellores desexos e arelas e todas as miñas máis fundadas esperanzas de que Galicia, a terra -no sentir de Celso Emilio Ferreiro- “máis fermosa e desgraciada do mundo”, teña escomenzado hoxe a atopar o seu histórico camiño. A vosa unanimidade, pouco importa que referida á miña pobre persoa pois o que agora conta é o síntoma e non a consecuencia, é a mellor mostra do vieiro de maturidade do noso vello e entrañable país. Moitas gracias, señores académicos.

Cratilo, no *Diálogo* platónico ao que presta o seu nome, esconde a Heráclito entre os plegues da súa túnica. Por boca do seu interlocutor Hermóxenes fala Demócrito, o filósofo do cheo e do valdeiro, e cecais tamén Protágoras, o antixeómetra, que na súa impiedade chegou a soste que o home é a medida de todas as cousas: das que son, en coanto son, e das que non son, en coanto non son.

A Cratilo preocupoulle o problema de lingua, iso que é tanto o que é como o que non é, e sobre a súa consideración esténdese en ameno parladoiro con Hermóxenes. Cratilo pensa que os nomes das cousas están naturalmente relacionados coas cousas. As cousas nacen -ou créanse, ou descúbrense, ou invéntanse- e na súa ánima habita, desde o orixen, o adecuado nome que as señala e distingue das demais. O significativo -semella querernos decir- é noción prístina que nace do mesmo ovo de cada cousa; salvo nas razoables condicións que moven as etimoloxías, o can é can (en cada lingua antiga) desde o primeiro can e o amor é amor, asegún indicios, desde o primeiro amor. A linde paradóxica do pensamento de Cratilo, contrafigura de Heráclito, atóbase no machihembrado da inseparabilidade -ou unidade- dos contrarios, na armonía do oposto (o día e a noite) en movemento permanente e reafirmador da súa substancia as ver-

bas tamén, en coanto obxectos en sí (non hai can sin gato, nin amor sin odio).

Hermóxenes, polo contrario, pensa que as palabras son non máis que convencións establecidas polos homes co razoable propósito de entenderse. As cousas aparecen ou preséntanse diante do home, e o home, encarándose coa cousa recén nada, bautízaa. O significante das cousas non é o manantío do bosco, sinón o pozo escavado pola man do home. O animal doméstico e familiar do que hai moitas especies e todos eles ladran, puido terse chamado lombriga, e *lo che muove il sole e l'altre stelle*, do Dante, puidera nomearse reuma de telo acordado así os homes. A fronteira parabólica do sentir -e do decir- de Hermóxenes, máscara de Demócrito e ás vegadas de Protágoras, requéntase en non poucos puntos: o home, eso que mide (e designa) todas e cada unha das cousas, ¿é o xénero ou o individuo?; a medida de aquelas cousas, ¿é un concepto non máis que epistemolóxico?; as cousas, ¿son as cousas físicas tan soio ou tamén as sensacións e os conceptos? Hermóxenes, ao reducir o ser ao parecer, degola a verdade no berce; como contrapartida, ao admitir como única proposición posible a que formula o home por sí e ante sí, fai verdadeiro -e ren máis que verdadeiro- tanto ao que é verdade (o can é can, o amor é amor) como ao que nono é (o can, de haber querido o home, houbera sido lombriga; o amor, de haber querido o home, houbera sido reuma, houbérase designado co nome de reuma, e os conceptos que vimos chamando lombriga e reuma seguirían, durante o tempo que decidira o home, apócrifos ou inefables, asegún se mire). Agora ben: si o can e o amor cobran os nomes de can e de amor, ou tiveran admitido -pouco importa si con folgura ou forza- os de lombriga e reuma, así terán de seguir, ou terían de seguir, ate que o uso (que é un instinto colectivo e subconsciente do home, no que iste non intervén sinón por inercia) os houbera refugado ao fondo pozo das voces mortas; recórdese que o home, asegún famosa aforía de Víctor Henry, da nome ás cousas pro non pode arrebatarllo: fai cambiar o linguaxe e, nembargantes, non pode cambialo a vontade.

Platón, ao falar -cecais con demasiada cautela- da rectitude dos nomes, semella como inclinar a súa simpatía, siquera sexa veladamente, hacia a postura de Cratilo: as cousas chámanse como teñen que chamarse (teorema orgánico e respetuoso nas beiras de poder ser admitido, en pura razón, como postulado) e non como os homes conveñan, asegún os ventos que sople, que deban chamarse (corolario movedizo ou, mellor aínda: fluctuante asegún o rumbo dos mudables supostos presentes —que non previos- de cada caso).

De ista segunda actitude orixinariamente romántica e, nas súas consecuencias, demagóxica, partiron os poetas latinos, con Horacio ao fronte, e orixináronse todos os males que, desde entón e neste terreo, tivemos de padecer sin que puidéramos poñerlle remedio.

Na *Ars poetica*, versos 70 ao 72, cántase o trunfo do uso sobre do devenir (non sempre, ao menos, saudable) do linguaxe.

*Multa renascentur quae iam cecidere, cadentque
quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.*

Esta bomba de reoloxería -grata, nembargantes, na súa aparente caridade- tivo moi posteriores e complexos efectos: o derradeiro, o de supoñer que a lingua faina o pobo e, fatalmente, ningún máis que o pobo, sin que valgan de ren os esforzos, que por anticipado deben aforrarse, para reducir a lingua a norma lóxica e limpa e razonable. A arriscada aseveración de Horacio -no uso está o arbitrio, o dereito e a norma do linguaxe- convir- tiu, ao desbrozalo de traballosas malezas, o atallo en camiño real, e por él marchou o home, coa bandeira do linguaxe en liberdade tremolando ao vento, obstinándose en confundir o trunfo coa servidume que entraña a súa mera apariencia.

Si Horacio tiña a súa parte de razón, que non imos regatearlle aquí, e o seu lastre de sinrazón, que tampouco imos disimularlo neste trance, tamén a Cratilo e a Hermóxenes, afinando os seus propósitos, debemos concederlles o que é seu. A postura de Cratilo cabe o que ven chamándose linguaxe natural ou ordinario - o latín, o galego, o castelán, o inglés, o francés-, producto de un camiño histórico e psicolóxico cáseque eternamente percorrido, e o suposto de Hermóxenes convén a aquilo que entendemos como linguaxe artificial ou extraordinario ou xerga -a filosofía e a matemática, tamén o caló e o papiamento-, froito de un acordo máis ou menos formal, ou dalgunha maneira formal, con fundamento lóxico pro sin tradición histórica nin psicolóxica, polo menos no intre de nacer. O primeiro Wittgenstein - o do *Tractatus*- é un conocido exemplo da postura de Hermóxenes nos nosos días. Neste sentido, non sería descabelado falar de linguaxe cratilián ou natural ou humán e de linguaxe hermoxenián ou artificial ou parahumán. É obvio que aquí refírome, como se refería Horacio, ao primeiro de ambos, isto é, á lingua de vivir e de escribir: sin cortapisas técnicas nin defensivas.

Tamén ao linguaxe que agora chamo cratilián alude Max Scheler -e en xeneral os fenomenólogos- cando fala do linguaxe como mención (isa muller vai vestida de roxo), e como anuncio ou expresión (amo a isa

muller que vai vestida de roxo), e Karl Bühler ao ordear as tres funcións do linguaxe: a expresión (¡qué ledicia ver á muller vestida de roxo!), a apelación (¡non permitas que fuxa a muller vestida de roxo!) e a representación (a muller vestida de roxo marchouse no avión de París).

Nin que decir ten que o linguaxe hermoxenián ademite naturalmente o seu artificio orixinal, namentras que o linguaxe cratilián resíntese cando se quere mecer en berces que non lle son peculiares e nos que, con frecuencia, acochan continxencias un tanto alleas ao seu nidio espírito.

É arriscado ademitir, a ultranza, que a lingua natural, o linguaxe cratilián, nazca das máxicas nupcias do pobo coa casualidade. Non; o pobo non crea o linguaxe: condiciónao. Dito sexa con non poucas reservas, o pobo, en certo sentido, adivina o linguaxe, os nomes das cousas, pro tamén o adultera e hibridiza. Si sobre do pobo non gravitases aquelas continxencias alleas ás que pouco atrás aludía, o plantexamento da cuestión sería moito máis inmediato e lineal. Mais o obxecto non proposto e que, nembargantes, esconde o ovo da verdade do problema é ún e determinado e non está ao meu alcance, nin ao de ninguén, o cambialo por outro. Por outra banda, o problema do orixe do linguaxe é algo que fuxe á miña leiga percepción e non hei ser eu, por certo, quen desoiga a orde da Sociedade Lingüística de París que, nas súas normas fundacionais, prohibe aos seus membros ocuparse de iste tema.

O linguaxe cratilián, a lingua, estrutura ou sistema de Ferdinand de Saussure, nace no pobo -máis entre o pobo que de el-, é fixado e autorizado polos escritores, e é regulado e encauzado polas Academias na maioría dos casos. Agora ben: estes tres estamentos -o pobo, os escritores e as Academias- non sempre cumpren co seu peculiar deber e, con frecuencia, invaden e interfíren alleas órbitas. Diríase que as Academias, os escritores e o pobo non representan a gusto o seu papel sinón que prefíren, aínda que non lles competa, finxir o papel dos demais que -puidera ser que mesmo por razón de principio- queda sempre borroso e desdibuxado e, o que é peor, remata por difuminar e velar o obxecto mesmo da súa atención: o linguaxe, o verbo que se precisaría esencialmente nidio. O alxebraico e a modo de mero instrumento, sin outro valor propio que o da súa utilidade.

Sobre os desmáns populares, literarios, académicos, etc., ninguén se pronuncia, e a lingua marcha non por onde quere, que en principio sería canle oportuno, sinón por onde empurran nela as encontradas forzas que sobre dela converxen.

O pobo, porque lle repiten os versos de Horacio a cada paso, pensa que todo o monte é ouregano e tenta de implantar voces e modos e locucións

non adiviñadas intuitiva ou subconscientemente -o que puidera ser, ou ao menos resultar, válido e plausible- sinón deliberada e conscientemente inventadas ou, o que é aínda peor, importadas (a destempo e a contrapelo do bó sentido).

Os escritores, a remolque do uso, vicioso con frecuencia, do seu contorno (siñálense en cada intre as excepcións que se queiran), ademiten e autorizan formas de decir incómodas á esencia mesma do linguaxe ou, o que resulta aínda máis perigoso, divorciadas do espírito do linguaxe.

O problema das Academias está determinado polos eixes sobre dos que fluctúan: a súa tendencia conservadora, que as leva a non admitir moi ilustres voces co inválido e acientífico argumento da súa convencional grosería, e o medo que se lles bote en cara isa súa tendencia conservadora, que os forza a admitir nada ilustres voces co inxenuo e tamén acientífico suposto do seu uso (que habería que demostrar, en cada caso, con autoridades).

A erosión do linguaxe hermoxenián sobre o cratilián, acentuándose máis e máis a medida que pasa o tempo, entran o risco de disecar o vivo, de artificializar o natural. E iste risco pode chegar -repito- tanto polo vieiro da pura invención como polo da gratuita incorporación ou da resurrección ou vivificación a destempo.

Razóns moi minúsculamente políticas semellan ser o motor que impulsou e impulsou a nosa lingua galega a claudicar, co sorriso nos beizos, ante os repetidos embates de quenes o asedian. Entendo que o risco corrido é desproporcionado aos beneficios, un tanto utópicos, que nun futuro incerto puideran derivarse e, sin preocupacións puristas que están moi lonxe do meu ánimo, sí quixera alertar aos escritores, denantes que a ninguén, e a ista Academia, en seguimento, para que puxesen coto ao desbaraxuste que nos axexa. Existe un continuo do linguaxe que chouta por riba das clasificacións que queremos establecer, sin dúbida algunha, pro ista evidencia non nos autoriza a facer tablarrasa das súas fronteiras naturais. Supoñer o contrario sería tanto como admitir a derrota que aínda se non ten producido.

Con non pouca frecuencia plantéxase o tema, que xa cheira a pucheiro enfermo, das voces válidas e non válidas, das palabras pronunciáveis e impronunciáveis. Artificiosa clasificación que repugna ao bó sentido e atenta, cando menos, ao histórico espírito da lingua.

Estaría disposto a admitir que o soio plantexamento dun problema significa xa o primeiro paso hacia a súa posible solución pro, en boa lei e rectamente falando, pregúntome: ¿existen ou deben existir, realmente,

dicións admisibles e términos que nono son? No probable -e ren científico- suposto de unha resposta afirmativa, ¿quén é, en saudable dereito, o encargado de deslindar a fronteira entre unhas e outros?: ¿a Academia, que regula a lingua e a encauza?, ¿os escritores, que a fixan e autorizan?, ¿o pobo, no que nace e se vivifica? Por outra banda: ¿qué destino debe darse ás verbas condenadas?, ¿por coales outras terán de ser substituídas?, ¿qué garantía de permanencia poderán brindarnos, e qué garantía de lexitimidade poderemos esixir ás palabras que teñan de suceder ás refugadas? Pro, ¿a qué, todo isto? O problema, nada máis prantexado, amenza xa con fuxirnos da man, áxil como un peixe vivo. ¿É admisible a suposición de que poida haber meras verbas -abstracción feita das ideas que queiran señalar- ás que poida pendurarse o sambenito que as afaste da súa función? Camiñemos con suma cautela sobre tan movedizos areais.

É evidente que o uso vicioso dos eufemismos e outros escapes, con frecuencia condicioado por determinantes tan falsas e pueriles como a moda, ten desterrado do comercio do linguaxe socialmente válido -que é un linguaxe enmascarado e sin raiceiras chantadas na terra- múltiples voces de gran tradición autorizada, que arredáronse a unha banda para ceder o paso a creacións de novo cuño que, paradóxicamente, aspiran a señalar o mesmo. O feito de que un eufemismo prospere e chegue a adequirir carta de natureza, sinala que existe un ámeto social no que o seu uso é practico e axeitado. Obsérvese que, co paso do tempo, os eufemismos perden a súa asepsia e orixinan a necesidade dun novo eufemismo, o que nos indica dúas situacións de feito: que o eufemismo pode superar a barreira social que o ten creado e incorporarse ao léxico xeneral, e que a extensión, a difusión, adequirida pola palabra, forza á pescuda dun novo eufemismo, no seu orixe sempre disfrazador.

Sería, cecais, ademisible, aínda que con reparos nos que agora non hei de pararme, a obxetivada consideración da non posibilidade, e mesmo da comenencia moral -mellor fora decir social-, que non léxica, de desterrar do linguaxe afinado ou distinguido (en ningún caso culto) as expresións vulgares ou afinadas e distinguidas, que nomean certos conceptos que repugnan á conversación á que tamén chamarei afinada ou distinguida: a sostida con donas e persoas de respecto pola súa idade ou pensamento ou condición, etc. Nótese que invalido o concepto -e como consecuencia a súa expresión, sexa a que sexa- na conversa afinada ou distinguida: non o concepto en sí nin na conversa científica, literaria ou coloquial -que ten cada unha delas os seus matices-, nin tampouco a expresión científica, literaria ou coloquial de ise concepto.

Xa non é tan ademisible, nembargantes, a actitude de fuxir da verba conservando a idea que a verba proscrita quere señalar e para cuia expresión pescúdase, cando non se inventa, outra palabra. Penso que, invalidado o concepto, non é ademisible o recurso do eufemismo aplicándose á substitución da palabra que non foi desbotada, ao menos en principio, como fonema ou grupo de fonemas sinón como expresión dun algo concreto. Trabucar o procedemento co dereito, como tomar a letra polo espírito, non conduce sinón á inxusticia, situación que é fonte -e á vez secuela- do desorde.

Quero decir que determinadas palabras, por violentas e procaces que nos pareceren, non terían en boa lei, por qué pagar culpas das ideas que expresan e, non embargantes o seu noble berce e a súa rancia antigüedad, non son ademitidas. O feito da inhabilitación afinada ou distinguida de isas voces proscritas non serían grave -xa que o linguaxe afinado ou distinguido non é, por fortuna, sinón unha leira da lingua- de non ser que o que se veta non é a idea, sinón, sinxelamente, a palabra.

Aquí a primeira quebra -quebra de índole moral e que tampouco é a única- do que veño chamando linguaxe afinado ou distinguido e que non busca a súa limpeza no que se dí sinón en cómo o dí. Insisto en que podería invitarse ao diálogo aos gramáticos moralistas, isto é: aqueles que preconizasen un linguaxe de trasfondo moral -ou convenientemente moral- ou, o que é o mesmo, un linguaxe no que se afastasen as voces sinaladoras dos conceptos vulgares, despois de ter borrado das cacholas -e pola persuasión, que é a única goma de borrar que a cachola ademite- ises conceptos vulgares. Xa non podería decir o mesmo dos paladíns do linguaxe afinado ou distinguido: que se regodean no concepto anque se rachen as vestiduras diante das palabras. Aquel linguaxe moral ou convenientemente moral sería respetable, sin dúbida, anque alleo, claro está, á expresión científica, literaria e coloquial, xa que puidera abocala ao perigo do anquilosamento. Sobre iste outro linguaxe afinado ou distinguido, ou convencionalmente afinado ou distinguido, nin pagaría a pena insistir, de non ser evidente o grave risco que supón para a necesaria louzanía da nosa ferramenta de comunicación.

É certo que as palabras sublímense ou prostitúense, anxelízanse ou endiáñanse, a consecuencia de unha cruel determinante -a vida mesma- en cuio plantexamento, evolución e derradeiro fin non teñen nin voz nin voto; pro non o é menos, a todas luces, que o perigo de ista mistificación ten de ser denunciado e, deica onde se poida -e sin perder unha última e cecais escéptica compostura-, tamén combatido. Aquela fuxida da pala-

bra, endexamáis do concepto, á que hai pouco tempo fixen mención, chega á paradoxa no trance que puidera chamarse da gratuidade da fuxida, isto é, da fuxida que se produce non de algo -o nome violento dun concepto incomenente e aínda comenente- sinón de ren: a voz, na súa recta acepción ademisible, que devén soez despois de ter nacido, con frecuencia, como eufemismo. O suposto inverso da fuxida gratuíta, isto é, o desprecio do mero fonema ou grupo de fonemas, tamén é certo e non menos paradóxico.

A cerca que separa as voces ademISIBLES das non ademISIBLES, ou as ademITIDAS das non ademITIDAS, é decote movediza e, como obra de humanos, con frecuencia pintoresca, escrava das latitudes e dos ventos que soplen en cada latitude e cada intre e, o que é peor, desnortadora. Non se me oculta que fai falla certo valor para enfrentarse cara a cara e en público, co touro violento da lingua, pro entendo que alguén tiña que botarse, con todas as consecuencias, ao ruedo, xa que aos chamados a preconizar unha lingua ampla e eficaz (os escritores) de raiceira tradicional (a Academia) e de base científica (os gramáticos), sí cabe esixirilles, como ao toureiro na plaza, o valor necesario para que poidan, sinón levar a último bon fin o seu cometido, sí ao menos poñelo no camiño que él puidera conducilo. Non vale acocharse coa cachola baixo a áa ao tempo de facer tablarrrasa, non xa da palabra sinón endemáis do concepto, xa que caendo por tan violenta barranqueira corremos o perigo de legar a quenes nos sucedan unha xerigonza que, lonxe de nomear, proceda por aproximativas paliacións.

Non digo coanto queda dito e veño decindo si non é con todo respecto e consideración e co prego aos meus ouvintes de que se sirvan sopesar todo o moito amor que sinto e proclamo hacia o galego: a noble lingua na que hoxe -e con non pouco esforzo- me teño permitido expresarme diante de tan noble senado e tan ilustre corporación.

Moitas gracias pola vosa atención.

C. J. C

DISCURSO DE CONTESTACIÓN

Domingo García-Sabell

Sres. Académicos:

Miñas donas e meus señores:

Veleiquí un día de ledicia para esta Real Corporación.

Vimos de incorporar na Academia a dous outros valores da cultura actual. Trátase de dúas figuras de máximo releve que teñen ben demostrado, pola súa obra, a adicación constante ao labor nos eidos do espírito. Cando a Xunta de Goberno tomou o acordo de que o profesor Piel e o escritor Camilo José Cela fosen distinguidos co nomeamento de Académicos de Honra e cando pouco despois o conxunto dos Señores Numerarios dou, por unanimidade, o placet, eu, persoalmente, e connigo os compañeiros da Xunta de Goberno, sentimos unha fonda satisfacción. Algo así como o sentimento, sempre grato, do deber cumprido.

O Profesor Joseph Piel leva consumidos longos anos da súa vida no estudo e na pescuda filolóxica da Toponimia e da Onomástica galega e galego-portuguesa. Os traballos de Profesor Piel teñen ese rigor, esa seriedade, esa honestidade e esa fecundidade tan propias das investigacións alemanas, sexan éstas do campo que sexan. Hai un estilo de profundización tudesco tan cinguido aos temas de que trate, e tan sabidor de todo o que toca a eles mesmos, que coído dispoñemos dunha soia palabra capaz de abranguelos na súa última significación. Esa palabra é: seguridade.

Ler calisquera dos estudos do Profesor Piel é sentir a sensación de que tripamos chan firme. O coal non quere decir, nin moito menos, que ese chan firme non ofrezca dúbidas, matices e variadas posibilidades de interpretación. Pro o que dá perfil específico ás pescudas do novo Académico é, xustamente, que aínda as ambigüedades e as incertezas, as escuridades e as problematicidades, son eso, cousas discutibles porque a súa esencia ven dada pola ambivalencia da súa propia testura. O Profesor Piel, cos seus traballos, torna nidia a mesma toldadura da realidade estudada porque fai dela toldadura básica.

De ahí a enorme lección que se desprende dos seus escritos. E isa lección, ise aclaramento, está levado a cabo para favorecer o entendemento dunha ampla e variada leira de nós: a leira da lingua.

E de ahí outra valiosísima resulta, a saber, a capacidade de crear escola, de suscitar vocacións pescudadoras. Nunha verba: de ter seguidores. Á seguridade ven engadirse, pois, a fecundidade.

¿Cómo non agradecer, e ben sinceramente, tales obras e tales virtudes postas ao servizo da nosa terra?

Profesor Piel: teña vostede a seguridade de que detrás da Real Academia Galega está o país enteiro a darlle unha aberta colectiva. A aperta dunha comunidade culta que arela selo aínda máis. Que arela ser radicalmente galega a traveso do coñecemento, do autoconocemento, que é ún vieiro, o mellor vieiro, para algún día poder realizarnos. Endexamáis vai para diante ningún pobo que denantes non sepa todo o que hai que saber de sí mesmo. Vostede, bó amigo, turra desa nosa realización ao socaire dos esforzos, dos longos esforzos, que leva adicados a Galicia. Por eso está agora aquí, cabo de nós.

¿E qué hei dicir do escritor Camilo José Cela, do galego Camilo José Cela, que non corra o risco de semellar comentario amistoso, comentario dunha longa amizade endexamáis toldada?

Deixemos a unha banda os seus indiscutibles méritos literarios, e o outo posto que eles lle conqueriron. Deixemos aparte todo o que nos seus libros é rexurdimento, o que é laboura anovadora. Penso que a pesares da inxente popularidade do noso novo Académico, aínda se non realizou o estudio cinguido e fondo que a súa obra está pedindo. Como en todos os persoaxes populares, domina máis a imaxen tópica que a realidade verdadeira. Pro ese non é agora o cometido das miñas verbas.

Estou vendo outra faciana de Camilo José Cela. Xusto, a de Académico da Española. Foi, e é, alí, onde Cela é o noso valedor. Foi, e é, alí, onde unha e outra vegada afinou definicións, esixiu claridade e pidiu valoración condigna dos temas nos que, en algún modo, tocábase directamente, ou rozábase, a realidade léxica de Galicia. Como no Senado, onde temos traballado xuntos. Camilo José Cela portóuse decote como un galego exemplar. Digo máis: como un galego radicalmente galego, esixentemente galego, irrenunciamente galego. Con Camilo José Cela -e con algún máis que a él siguiu e que tamén haberá que honrar- empalmóuse naquele Rexio Instituto o pulo galeguizante que por exemplo Armando Cotarelo e D. Ramón Cabanillas tiñan xa representado.

E esta como material presenza, como presenza física da nosa terra en tan ilustre estamento corporativo, é moi importante. Sempre é importante que Galicia estea alí onde a cultura ten vida e ten oficio. En todas as Academias, en todas as colectividades cultas de fora de aquí. Non debe-

mos, nin podemos, voltar as costas á realidade ilustre da cultura do mundo. Da cultura da que nós, os galegos, nós, os fillos de Galicia, somos un anaco esencial e insustituíble.

Por eso a nosa docta Corporación agradece tamén a Camilo José Cela os seus empeños, a súa eficacia, e o seu non negado amor á terra.

Mais eu quixera, para rematar, expoñer agora aquí, diante de todos vós, señores Académicos, e galegos que me escoitades, unha esperanza cecáis non desmesurada. A de que o noso gran escritor dea calquer día un pincho existencial e se decida a empregar a vella e fermosísima lingua galega, como hoxe o ten feito, na obra de creación literaria. Cando eso se produza, Camilo José Cela, endemáis de Académico de Honra, acadará outro título: o de escritor galego en galego. Que xa non é pequena cousa.

E ren máis, Señores Académicos. A Ciencia alemana entra hoxe na nosa Academia. A Literatura castelán entra hoxe na nosa Academia.

E a Academia ha seguir abríndose a totalas manifestacións do espírito, cando esas manifestacións sexan auténticas. Cando sexan creacións reais. Cando entren a formar parte, tamén, dese imenso tesouro cultural que en Europa naceu e que desde Europa sigue o seu camiño cara aos outros continentes.

Un camiño, señores Académicos, que Galicia transita, que Galicia debe transitar. Hoxe coa compañía de Joseph Piel e de Camilo José Cela, imos facendo vieiro.

D. G. S.